

cal que continuïn fent-se estudis locals en aquest sentit, per tal d'anar, progressivament, completant la visió de què va ser el feudalisme a la Catalunya Nova.

MONTSERRAT FLORES JUANPERE
Universitat Rovira i Virgili. Tarragona

Juan CARRASCO (dir.), *Registros de Teobaldo II: 1259, 1266. Acta Vectigalia Regni Navarrae. Documentos financieros para el estudio de la Hacienda Real de Navarra. Serie I: Comptos Reales. Registros. Tomo I.* Pamplona, Gobierno de Navarra, 1999. 420 pp.

Els orígens de la recerca sobre fiscalitat i finances medievals al regne de Navarra són força recents, daten de començament de la dècada dels setanta amb l'edició de l'anomenat registre número 2 de comptes de l'any 1280, conservat a la secció de *Comptos* reials de l'Arxiu General de Navarra (AGN), a càrrec del professor Javier Zabalo Zabalegui. Tanmateix, l'estudi pioner en aquest gènere és el llibre del mateix autor, *La administración del reino de Navarra en el siglo XIV* (Pamplona, Universidad de Navarra, 1973), una obra molt sistemàtica i rigorosa que presenta uns resultats francament notables i de gran interès. Fins a principis dels anys noranta, la continuïtat de la recerca en aquest camp d'investigació es va veure limitada a les escasses però molt valuoses aportacions puntuals d'Ángel J. Martín Duque, Luis J. Fortún Pérez de Ciriza, Raquel García Arancón i Juan Carrasco Pérez. En canvi, al llarg d'aquesta última dècada s'ha produït una reactivació, de manera considerable i ferma, en el coneixement d'aquest tema i sembla haver-se superat l'etapa anterior de certa paràlisi amb els diferents treballs de J. Zabalo Zabalegui, J. Carrasco Pérez, Eloísa Ramírez Vaquero, Ernesto García Fernández i Fermín Miranda García, que abracen des de la fiscalitat i les finances municipals a l'estructura i l'evolució del domini reial. En aquest sentit, actualment estan en marxa dos importants i recents projectes d'investigació a la Universitat Pública de Navarra: un sobre la Hisenda reial al segle XV i un altre sobre els sistemes fiscals dels segles XIII i XIV, finançats, respectivament, pel Govern de Navarra i el Ministeri d'Educació. De totes maneres s'ha de dir també que l'estat actual de la recerca es troba encara clarament en un estat naixent, de petits treballs específics i breus aproximacions sectorials. Certament, el principal entrebanc en el desenvolupament de la recerca és el limitadíssim nombre de la comunitat científica investigadora de Navarra.

El present llibre s'enmarca, doncs, dins aquest ambició i feixuc esforç de reconstrucció històrica en aquest terreny de la història medieval navarresa. Amb aquesta obra s'inicia, sota el títol d'*Acta Vectigalia Regni Navarrae*, una empresa important, patrocinada pel Govern de Navarra i dirigida pel professor J. Carrasco Pérez, l'objectiu de la qual és la publicació periòdica dels registres de comptes del regne conservats, tant a l'AGN com a París, de les dues primeres dinasties franceses, per a continuar, més endavant, amb una selecció dels registres de la dinastia d'Evreux. En efecte, és del tot evident la gran importància i utilitat que té la publicació de les principals fonts documentals de caràcter fiscal i financer per tal d'avançar en l'estudi de la fiscalitat i les finances reials. Aquesta tasca d'edició de fonts, malgrat la formidable riquesa documental de l'AGN i de l'Arxiu de la

"Anuario de Estudios Medievales", 30/1 (2000)

Corona d'Aragó (ACA), és una assignatura pendent de la historiografia peninsular. Tal com s'anuncia, aquest primer volum, que recull l'edició del registre núm. 1 (1259 i 1266), serà seguit per un segon que aplegarà els *Comptos* de 1280 (registre núm. 2) i 1287 (inclòs al registre núm. 3), d'època del rei Felip el Bell (1274-1305).

El present volum consta d'un estudi introductori (pp. 29-73), la transcripció dels *Comptos* o llibres de Tresoreria de 1259 (pp. 75-164) i de 1266 (pp. 165-364), que romanien encara inèdits, i els índexs de làmines fotogràfiques, que reproduïen catorze pàgines manuscrites dels llibres de comptes que aquí s'editen (pp. 367-382), i de noms propis de llocs i persones, ordenats alfabèticament en dues columnes (pp. 383-420). Clou el volum la presència de quatre mapes desplegable. L'obra va precedida d'unes breus presentacions institucionals a càrrec del president del Govern de Navarra (pp. 7-8) i del seu conseller d'Economia i Hisenda (pp. 9-10), i d'un prefaci a cura del director de l'edició (pp. 13-23). El volum es completa, finalment, amb unes breus pàgines explicatives sobre les diverses monedes, pesos i mesures emprades a Navarra durant l'Edat Mitjana i les seves equivalències aproximades (pp. 25-27).

L'estudi introductori és dedicat a fer una interessant i profitosa síntesi que repassa bibliografia recent sobre la naturalesa dels recursos fiscals de la monarquia durant l'etapa de l'anomenada "fiscalitat feudal". A continuació s'ocupa d'analitzar els ingressos provinents del patrimoni reial i de caracteritzar l'estructura fiscal del comtat de Flandes, la Catalunya dels primers comtes-reis estudiada per Th. N. Bisson i el regne de França, entre mitjan segle XII i els anys centrals del segle XIII. Finalment, examina aquests precedents fiscals en el regne de Navarra (1150-1234) i descriu les primeres innovacions fiscals de la casa de Xampanya durant el regnat de Teobald I (1234-1253).

El cos central del volum és constituït per l'edició dels textos de caràcter financer. Es tracta dels llibres de comptes més antics conservats a Navarra. El primer *compto*, que aplega sistemàticament ingressos i despeses monetàries i en espècie, té un total de 1.746 anotacions i el segon, de semblants característiques, 4.276. Malauradament, cap d'aquests dos *comptos* s'ha conservat íntegrament. Al *compto* de 1259 li manquen, per tant, els fulls on es recullen tots els comptes dels administradors locals i al de 1266, una part dels comptes del batlle de Tudela. En el terreny historiogràfic, R. García Arancón féu una anàlisi exhaustiva de les xifres i dades que contenen aquests dos llibres de comptes a la seva obra, *Teobaldo II de Navarra, 1253-1270. Gobierno de la monarquía y recursos financieros* (Pamplona: Gobierno de Navarra, 1985), tot seguint la mateixa metodologia emprada a l'esmentat llibre de J. Zabalo Zabalegui. En línies generals, ha assenyalat, a partir de l'estudi d'aquesta comptabilitat, les principals característiques de les finances reials de Navarra a mitjan segle XIII: una tipologia clàssica dels recursos reials (ingressos procedents del domini reial, ingressos procedents de l'exercici de l'autoritat reial i ingressos extraordinaris); l'esquema organitzatiu de l'administració reial, central i local, i els seus oficials (senescal, alferes o portaestandard reial, camarlenc, boteller i almoïner/*merino*, batlle, prebost, justícia i clavari); el primer precedent de la figura del tresorer en les funcions anàlogues que exercia el camarlenc; la percepció de l'impost del monedatge (1265-1266); el dibuix d'un mapa sobre la geografia del domini reial i, naturalment, una classificació de la despesa reial.

La lectura d'aquests textos permet observar també d'altres informacions de caire

fiscal i financer: una d'elles és el perfet coneixement dels diferents tipus de despeses que provoca l'organització d'una campanya militar com l'host de Gascunya de 1266: armes, armadures, bèsties, cavalcadures, teixits, vitualles de tota mena, sous, etc (pp. 258-274 i 292-299). També es constata a la documentació el recurs al crèdit durant l'any 1266, amb motiu de la necessitat urgent de diners per tal de fer front a la financiació d'aquesta campanya bèl·lica. La relació de prestadors reials esmentats és la següent: les comunitats jueves d'Estella (núms. 160, 1.476, 1.649, de 1266) i Tudela (núm. 2.009, de 1266); els municipis de Pamplona (núm. 2.664, de 1266), Puente la Reina (núm. 1.491, de 1266), Olite (núm. 1.497, de 1266) i Sangüesa (núms. 1.517, 2.200, de 1266); els mercaders de Pamplona (núm. 2.665, de 1266); i diversos particulars, majoritàriament burgesos, a títol personal, com Arnaldo de Acella (núms. 1.523, 2.706, de 1266), Andrés de Badostáin (núm. 1.501, de 1266), Ramón Bernardo (núm. 1.521, de 1266), Joffre de Bourlemont (núm. 2.706, de 1266), Artal de Eza (núms. 1.510, 2.276, 2.663, de 1266), Pedro Miguel de Ibero (núm. 1.522, de 1266), Aparicio Jiménez (núm. 1.502, de 1266), Pierre lo May (núm. 2.662, de 1266), Bartolomé Ortiz de Pamplona (núm. 2.671, de 1266), García Arnaldo de Pamplona (núm. 2.669, de 1266), Juan Caridad de Pamplona (núm. 2.673, de 1266) i Martín de Undiano (núm. 2.661, de 1266), entre d'altres. Una darrera constatació és l'existència d'ajuts extraordinaris, potser de caràcter general, tant en metàl·lic com en espècies, anomenats a la documentació: *dono* (núms. 301, 302, 312, 315, 320, 321, de 1259), *servise* (núms. 305, 307, 308, 313, 314, 322, 325, de 1259) i *petición* (núm. 600, de 1259; núms. 1.454, 3.478, de 1266).

El cert és que hi ha molta informació de tota mena en aquestes pàgines, com és el fet de poder resseguir el contingut de la dieta alimentària de la cort reial; conèixer els tipus de vestidures i d'altres peces de roba que usaven; constatar el plaer per la cacera i la diversió amb els joglars; reconstruir tot el conjunt d'elements indispensables a l'hora d'emprendre un viatge; contemplar l'existència de dipòsits reials per enmagatzemar els excedents de vi (cellers) i gra (*algorios*); saber el preu de molts béns concrets i, de segur, molt més que pot ésser assenyalat. Òbviament, però, és evident que el contingut i la cronologia d'aquests dos llibres de comptes navarresos recorden molt al primer exemple conservat a la Corona d'Aragó d'aquestes característiques. Es tracta del registre de Cancelleria núm. 27 de Jaume I, conservat a l'ACA i transcrit parcialment per F. Soldevila, que recull els ingressos i despeses de la casa de l'infant Pere en el període de 1258 a 1262. Un exercici que pot resultar ben interessant és comparar els textos i les dades que ofereixen, i veure les semblances i diferències entre ambdós models.

Finalment, hom troba a faltar, d'altra banda, un índex de conceptes o mots claus, del tot imprescindible en una obra d'aquestes característiques. En tot cas, a banda d'aquesta petita observació, no es pot deixar de ressaltar l'encertada iniciativa de publicar, gràcies a l'empar de les institucions públiques, gran part dels registres de comptes conservats de la monarquia navarresa. És fàcilment deduïble, després de l'exposat, que el lliurament d'aquest primer volum constitueix una agradable notícia pel conjunt dels historiadors, que estem d'enhonorabona. I, evidentment, a partir d'ara cal confiar en l'acompliment d'aquesta empresa i desitjar un bon ritme de publicació dels successius volums.

JAVIER ROBLES MONTESINOS
Universitat Autònoma de Barcelona